

1 Observer utschels in üert

2 Zuppo davous üna fnestra as po que observer il cumportamaint dals pü differentes
3 utschels fich daspera. La cumposiziun da las spezchas dependa da la situaziun
4 geografica, dals contuorns pü strets e natürelmaing eir da la stagiun: L'utuon svoulan
5 ils utschels migrants vers il süd in lur quartiers d'inviern e tuornan pür darcho la
6 prümavaira. Pella peja passaintan giasts dal nord l'inviern ill'Europa Centrela.

7 Na adüna nu's laschan ils utschels observer suot cundiziuns optimelas. Els sun
8 adüna in muvimaint, suvenz cuvierts da föglia e ramma ubain uschè dalöntschi
9 davent cha que nun es bod na pussibel da'ls cugnuoscher. Cò güda la
10 cugnuschtscha da la grandezza e da la fuorma dals singuls utschels e dals segns
11 characteristics da lur svoul. Merls e sturnels sun considerabelmaing pü grands cu
12 fringuels e tschingallegras. Cun tschercher pevel ill'erva saglia il merl suvenz vi e no,
13 il sturnel chamina percenter e do tar mincha pass üna stratta cun sieu cho. In oters
14 cas es la maniera da svuler ün möd adatto per disferenzcher las spezchas. Be pochs
15 utschels pitschens, traunter oter il sturnel, svoulan gualiv our. Tschingallegras e
16 fringuels svoulan per regla in uondas.

17 La fuorma dal pical indicha la nudritüra preferida. Tar utschels chi maglian sems es il
18 pical cuort e ferm, tar quels chi maglian insects cuort ed agüz. Ils magliatuot scu il
19 corv nair haun ün pical pü lung, utschels da rapina scu il falcun haun ün pical in
20 fuorma da cröch.

21 Il clam ed il chaunt sun characteristics pels utschels. Il clam d'utschè consista be dad
22 ün u da pochs tuns ed es suvenz sumgiaint tar differentas sorts. Cul clam d'alarm
23 averteschan utschels a lur cumpagns. Tar ils utschels giuvens s'oda il clam da
24 batlager. Pü vario cu'l clam es il chaunt. El es per part do da natüra e l'utschèin il po
25 imprendder fin a la perfecziun. Il chaunt es da grand'importanza in connex cul temp da
26 multiplicaziun. Dadour quel temp chauntan be pochs utschels. Cul chaunt
27 signalisescha il mes-chel sieu revier ed avertescha a cumpagns masculins da nun
28 entrer. A listess temp clama el a las femnas chi svoulan speravi. Il pü suvenz
29 chauntan ils utschels la damaun a bunura. Vers mezdi glivra il chaunt e crescha
30 darcho vers saira. Il temp precis, cur ch'üna spezcha cumainza a chanter, dependa
31 da la stagiun e da l'ora.

32 Nus umauns vains plaschair dal muond plain culuors dals utschels ed ans allegrains
33 da lur tschüvlöz e lur cumportamaint allegraivel. Quista descripciun nu correspuonda
34 però a la situaziun dals utschels, perque ch'ella resulta d'ün penser umanisant. La
35 vita dals utschels sto suot l'insaina dal cumbat per l'existenza. Prüma stu mincha
36 utschè partir aint bain sias forzas, siand cha que do da fer bgeras chosas: procurer
37 per nudritüra, fer gnieu, proteger e chürer il cuaditsch, s-chatscher ad inimihs e
38 surviver düraunt invierns fraids. Seguonda as rechatta ün utschè in üna situaziun da
39 concorrenza veementa, siand cha sieus cumpagns haun ils listess problems.

40 Ils mes-chels da bgeras spezchas d'utschels as muossan al cumanzamaint dal temp
41 da multiplicaziun cun pennas glüschantas e culuridas in maniera speciela. Cun
42 differents tuns clama il mes-chel a la femna in sieu revier. Tar bgers utschels as po
43 que observer cha'l mes-chel pevla a la femna düraunt quist temp. Cur ch'ün partenari
44 ho accepto a l'oter, sun dedas las premissas pella multiplicaziun. L'alach düra tar
45 noss utschels in generel be fin a la fin da la perioda da cuer.
46 Il cumportamaint da fer gnieu es ierto e tipic per mincha sort d'utschels. Utschels chi
47 cuan in fouras tscherchan ün'avertüra in ün bös-ch vöd u üna foura in ün mür.
48 Exposts a prievels pü grands sun gniews chi vegnan construieus i'l liber. Cuntrari als
49 utschels, chi cuan in fouras, nu sun ils övs da quels utschels bod na visibels. Els sun
50 per part taclos u na da disferenzcher dals contuorns pervi da lur culur.

51 Ils utschèins sun dependents dal gnieu. Cur ch'els vegnan our da l'öv, sun els orvs e
52 nu's paun güder sves. Lur preschentscha pretenda üna granda müdeda da
53 cumportamaint dals genituors. Aunz stuvaivan els be cuer e volver ils övs per circa
54 duos eivnas ed uossa haune da pavler als pitschens famantos; ün'activited
55 strapatschanta chi'ls occupa bod sainza pos. Ün pêr da tschingallegras porta mincha
56 di fin 650 voutas pevel per sieu cuaditsch. Ils pitschens creschan relativmaing svelte e
57 multiplicheschan lur pais infra pochs dis. La granda part dals utschels cunagia il
58 gnieu cun purter davent u travuonder ils excremains da lur pitschens. Inimihs u
59 invasuors melvis vegnan suvenz attachos. Zieva circa duos eivnas cumainzan ils
60 utschels giuvens a svuler e bandunan il gnieu per la prüma prouva. Ils genituors als
61 pevlan auncha ün tempet ed als aviseschan ils prievels chi s'avician.

62 A s'oda suvenz opiniuns fich differentas, scha que saja bun da pavler als utschels
63 düraunt l'inviern. Dal punct da vista biologic nu fo que dabsögn da'ls pavler. Ils
64 utschels chi passaintan l'inviern tar nus s'haun adattos bain a la stagiun fraida. Cun
65 pavler in tscherts lös as promovua la quantited d'utschels sün ün spazi pitschen.
66 Uschè as paun malatias deraser bain. Da l'otra vart fo que plaschair a pitschen e
67 grand d'observer utschels indigens. Pavler cun imsüra pera perque dad esser ün bun
68 cumpromiss chi resguarda tuots duos puncts da vista. Pevel adatto sun sems da la
69 flur sulagl u da chanv, flöchs d'avaina respectivmaing frütta, pomma, nuschs u charn
70 zappeda (pels utschels chi maglian insects). D'eviter es pevel insalo scu
71 charnpüerch u rests dal damanger, que nu fo bain al stomi dals utschels. Impü es
72 que important da cunagir regularmaing il lö da pavler.

(tenor LQ, 19-9-2014)